

LEGEA MORALĂ ȘI ARGUMENTUL MORAL. ASOCIERI ȘI DISOCIERI

Protosinghel drd. Casian Rușeț

Lupta pentru înțelegerea și recunoașterea unei ordini a creației, a lumii, a reprezentat pretutindeni o strădanie de asumare a destinului propriu. Cu alte cuvinte, din *setea* de a cuprinde și de a-și însuși sensul existenței sale în univers, omul a căutat să descifreze și să descrie sobornicitatea cosmosului. Gândite de jos, de la înălțimea înțelepciunii omenești, perfecțiunea cetății, a societății și a omului au ajuns să fie considerate spații ale legii, locuri guvernate de reguli imuabile. De aici, preocuparea antică pentru legea morală, adică pentru acel îndreptar care întemeiază lumea dinlăuntrul ei și care o stăpânește *tiranic*. Socrate vorbește despre supunerea față de legile cetății, Pitagora indică echilibrul ce trebuie să stăpânească făptuirile, iar Democrit demonstrează că binele este o stare de euforie care domnește în om. Perceptele acestea sunt continuate, chiar dacă nuanțat, și astăzi de o parte importantă a eticii și filosofiei moderne, corelate, pe alocuri, cu ideea de justiție dezvoltată de Biserica Romano-Catolică. Doar pentru ortodocși Legea morală pare să desfășoare încă o tensiune între viața personală și substanța existenței, să fie adică, o realitate a celor sădite în fire și a celor crescute prin libertatea individuală.

Dilema raportului dintre obligativitatea și libertatea legii morale este pusă prima dată de grecii. Astfel, sofistii considerau că virtuos era cel *priceput*, cel înzestrat de natură cu talent. Pentru a combate această idee, Socrate face indubitabil dovada că știința noțională constituie singurul fundament al faptei bune,¹ consolidând etica pe temeuri științifice, independente de tradiția mitică și de religia antropomorfică a poporului grec.² El crede cu tărie că există o etică absolută și un rău, de aceea existența omenească oscilează între a dura în adevăr, ori a pieri în haosul răului. Socrate distinge glasul rațiunii ca impuls al înfăptuirii binelui. În felul acesta, Socrate devine întemeietorul unei etici autonome. Conceptele morale se află în toți oamenii ascunse în același fel, ceea ce înseamnă că există un criteriu general valabil sau un principiu obiectiv

¹ Hristu Andruțos, *Sistem de morală*, Sibiu, Editura Deisis, 1947, p. 20.

² Henri Bergson, *Cele două surse ale moralei și religiei*, Iași, Editura Institutului European, 1992, p. 81.

a ceea ce este bine și ceea ce este rău. Prin reflexiunea gândirii, omul descoperă în sine ceva ce este deasupra sa. În străfundurile ființei, descoperă glasul rațiunii, legea morală a rațiunii, pe care Socrate îl numește *daimon*. Acesta este pentru el, natura divină din om care trebuie explorată și valorificată. Socrate recunoaște valoarea de neegalat a sufletului și aceasta devine problema centrală a eticii sale.

Etica platoniană este fundamentată pe metafizica ideilor socratice. Adevărata cunoaștere este știința acestor idei, iar adevărata virtute este întemeiată pe știință. Platon consideră că pentru om există doar două idealuri: unul conform căruia scopul ultim al existenței omului este plăcerea, și altul după care binele este scopul supreme al vieții. Omul trebuie să aleagă între aceste două posibilități, dar el observă că fericit nu este cel care posedă bogăția, puterea, plăcerea, ci cel care deține dreptatea și binele. La Platon, o mare însemnătate o are virtutea filozofică, cea virtute pe care o posedă doar filozoful, fundamentată pe ideile cunoașterii eterne, în discrepanță cu virtuțile cotidiene, care nu socotesc a fi câștig decât bunurile pământene. El consideră că virtutea cea mai mare este stăpânirea de sine și eliberare sufletului de corp, cu ochii ațintiți asupra lumii netrecătoare a ideilor. Prin aceasta, el pune accent pe independența sufletului față de necesitățile trupului, iar prin activitățile gândirii se încearcă apropierea sufletului de divin. Moartea privită în acest fel nu mai pare cumplită.

Considerând etica dezvoltată de Platon, Aristotel face prima expunere științifică a moralei, bazată pe psihologie. Pe el îl preocupă viața morală reală, moralitatea ca ceva faptic. Etica aristotelică accentuează înțelegerea binelui ce poate fi realizat de către oameni, aici, în această lume, și nu acel bine îndreptat spre cunoașterea unui ideal veșnic.³ Scopul omului nu mai este cunoașterea, ci fapta realizată prin cunoaștere, iar virtutea constă într-o activitate virtuoză, rațională a sufletului. Virtutea este rezultatul unei aptitudini dobândite în urma unor exerciții conforme cu rațiunea.⁴

Creștinismul, religia prin excelență, reușește să însumeze și să reorienteze filosofiele dezvoltate în lumea greco-romană. Etica filosofică pune accent pe rațiune umană ca fundament al moralității, fiind astfel intelectualistă. Ea ține mai mult de studiul reflexiv a ceea ce este bun sau rău, fapt pentru care omul este mai mult sau mai puțin responsabil. Pe acest fundal al eticii și moralei filosofice, creștinismul aduce noi concepte de viață.⁵ Învățăturile sale morale se bazează pe două principii esențiale: (1) egalitatea oamenilor în fața iubirii lui Dumnezeu, ceea ce îi apropie și îi înfrățeste pe oameni, conform acestui precept: *iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși* (Mt. 22, 39) și (2) dobândirea

³ H. Andrutsoș, *op. cit.*, p. 20.

⁴ *Ibidem*, p. 21.

⁵ Liviu Stoina, *Morala creștină și etica filosofică*, în „Studii Teologice”, seria a II-a, XXXVIII (1986), nr. 1, p. 54.

vieții veșnice este calea îngustă a virtuții, care se câștigă prin renașterea omului în Hristos și lepădarea vechiului Adam.⁶

Viața morală devine strâns legată de viața religioasă. Ea, fie pune accent extrem pe asceză și pe fuga de lume, considerând morala filosofilor greci păgână, în evul mediu, fie se îndreaptă spre o cunoaștere morală independentă de religie. În acest fel, apostolul Pavel sesizează că legea morală firească este înscrisă în legea existențială umană. „Când păgânii, care nu au lege, din fire fac ale legii, aceștia, neavând lege, își sunt loruși lege, ceea ce arată fapta legii scrisă în inimile lor, prin mărturia conștiinței lor și prin judecățile lor, care îi învinovătesc sau îi apără” (Rom. 2, 14-15).

Concepția ortodoxă argumentează că omul a fost creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu (Fc. 1, 26). În rezumat, această expresie cuprinde întreaga antropologie creștină. Sf. Părinți văd în aceasta creație o conformitate, o asemănare, pe cât este ea de posibilă, între creatură rațională și Creator. Sf. Vasile cel Mare afirmă: chipul lui Dumnezeu este principiul și rădăcina binelui sădită de la început în ființa omului; iar asemănarea este ținta sau starea morală superioară pe care omul trebuie să și-o însușească, prin lucrarea neîncetată a faptelor bune și a virtuților. Așadar, omul a primit chipul ca dar, iar asemănarea i-a fost fixată ca un obiectiv moral. Deci, oamenii nu au sensul și valoarea în ei înșiși, ci le primesc de la Modelul-Hristos, chipul real al lui Dumnezeu (Colos. 1, 15), spre care trebuie să tindă neîncetat, *până vor ajunge oameni desăvârșiți după măsura deplină a staturii lui Hristos* (Ef. 4, 13).

În acest sens, omul este creat ca ființă morală. Aceasta formează esența ființei sale și-i dă o demnitate excepțională: demnitatea morală sau valoarea specifică a persoanei. Ca persoană, omul este chemat să se desăvârșească pe sine sub aspect moral; de aici sensul adânc și valoarea uriașă a faptelor sale, chiar a celor mai umile, care duc pe autorul lor pe culmile nebănuite ale desăvârșirii, la asemănarea cu Dumnezeu. Din calitatea omului de ființă morală, rezultă mai multe consecințe. Una dintre ele este responsabilitatea morală, noțiune fundamentală a moralei creștine.⁷ Responsabilitatea este obligația ce se impune unei persoane de a se recunoaște ca autor liber al faptelor sale și de a-și lua asupra sa consecințele sau urmările acestora. Astfel, responsabilitatea morală are drept principiu legătura dublă ce există, mai întâi între om și faptele sale, apoi legătura dintre fapte și urmări.⁸

Morala romano-catolică s-a deosebit prin diferite trăsături specifice de creștinismul primar și de ortodoxie. Prin *legalismul moral*, s-au instituit o serie de legi și porunci care normează conduita zilnică a fiecărui om.⁹ Izvorât din spiritul juridic roman, legalismul are la bază raționalismul prin care se formează

⁶ H. Andrusos, *op. cit.*, p. 22.

⁷ Ierod. Irineu Crăciunaș, *Responsabilitatea morală*, în „Studii Teologice”, 1955, nr. 3-4, p. 182.

⁸ *Ibidem*, p. 183.

⁹ Nicolae, mitropolitul Ardealului, *Studii de Teologie morală*, Sibiu, 1969, p. 200.

și se aplică legile. Thomas d'Aquino reînvie anumite concepții antropologice, preluate în mod special de la Aristotel. El realizează sinteza dintre aristotelism și creștinism, punând astfel temelie dogmaticii și moralei catolice. Rațiunea devine componenta principală a naturii umane, fundament al vieții morale. Virtutea este *dispoziția permanentă de a lucra conform rațiunii*¹⁰, ținând măsura dintre două extreme. Credința este o lucrare a intelectului, care are ca obiect acceptarea adevărului învățăturilor descoperite de Dumnezeu. Scopul ultim la vieții este fericirea veșnică în Dumnezeu, care poate fi dobândită tot printr-o lucrare rațională. Binele divin poate fi contemplat datorită unei rațiuni teoretice, diferite de rațiunile practice ale diverselor activități îndreptate spre un anumit scop comun, trecător.¹¹

Înlocuind idealul moral creștin cu un cod de legi, care normează viața oamenilor, ia naștere nevoia de multiplicare, corectare, transformare și reformulare a acestora. *Cazuismul catolic* folosește rațiunea în interpretarea păcatului, dând exemple concrete, cu scopul de a învinovăți sau dezvinovăți pe cineva. Astfel a te bucura de moarte fratelui este un păcat, dar a te bucura de urmarea morții fratelui, adică de moștenire, nu este păcat. Volumele cazuiștilor au ca scop rezolvarea justă a diferitelor probleme și situații, dar nu reușesc decât să ridice noi divergențe între soluțiile date aceleiași probleme. Astfel se nasc sistemele probabiliste care încercă eliberarea credinciosului de sub povara legii.¹²

Probabil și ca răspuns la aceste divergențe, din veacul al XVII-lea se inaugurează închegarea moralei, ca știință independentă față de religie și de metafizică. Cei ce se îndeletnicesc cu studiul ei se împart în *raționaliști*, adică cei care susțin că noțiunile morale nu sunt câștigate, ci înnăscute și le deduc din firea omului și *empiriști*, care socoteau că noțiunile morale derivă din experiență și se dezvoltă treptat.¹³

În aceste context suntem nevoiți să-l amintim pe Immanuel Kant, unul dintre reprezentanții de seamă ai raționaliștilor. După acesta imperatiile morale au un caracter absolut. Temeiul imperatiilor morale se găsește în *Legea morală* și se impune cu un imperativ categoric, fără a ține seama de însemnătatea și consecința faptelor. În lucrarea sa de căpătâi, *Critica rațiunii practice*, autorul delimitează granița între legalitate și moralitate: *conceptul de datorie reclamă deci acțiunii în chip obiectiv acordul cu legea, iar maximei ei îi reclamă subiectiv respectul pentru lege, ca fiind unicul mod de determinare a voinței prin lege. Pe aceasta se bazează conștiința de a fi acționat conform datoriei sau de a fi acționat din datorie, adică din respect pentru lege; primul mod de a acționa (legalitatea) este posibil și atunci când numai înclinațiile ar fi fost principiile determinante ale voinței, dar cel de-al doilea (moralitatea),*

¹⁰ Ștefan Ș. Ionescu, *Morala ortodoxă față de celelalte morale confesionale*, București, 1941, p. 22.

¹¹ *Ibidem*, p. 209.

¹² *Ibidem*, p. 215.

¹³ H. Andrusos, *op. cit.*, p. 22.

valoarea morală, trebuie să fie situată exclusiv în aceea că acțiunea are loc din datorie, adică numai de dragul legii.¹⁴ Așadar, pentru înțelegerea conceptului de datorie în doctrina kantiană, trebuie să percepem legalitatea precum conformitatea exterioară cu datoria, iar moralitatea drept conformitatea interioară a acțiunilor cu principiul datoriei, din imperativul reverenței pentru datoria în sine. Afirmația filosofului că *acțiunea făcută din datorie își are valoarea ei morală nu în scopul care trebuie atins prin ea, ci în maxima de care este determinată*¹⁵ face referire la faptul că această valoare nu depinde de realitatea obiectului acțiunii, ci numai de motivul în virtutea căruia a fost împlinită acțiunea, fără a ține seama de niciunul din obiectele râvnirii.

Față de afirmațiile lui Kant, Arthur Schopenhauer exclamă: *În ce mă privește, eu spun exact invers decât Kant, că moralistul se aseamănă cu filozoful în general, că el trebuie să se mulțumească a explica și a clarifica datele experienței, să ia ceea ce există și se întâmplă în realitate, pentru a le face inteligibile. Iar în acest domeniu el are multe de făcut, considerabil mai multe decât s-au făcut până acum, după scurgerea a mii de ani. Conform raționamentului greșit al lui Kant, indicat mai sus, îl vedem pe filozof admițând în prefața cărții (*Critica rațiunii practice*) înainte de a cerceta, că există legi morale pure; acest raționament subzistă pe tot parcursul cărții și servește drept bază întregului sistem.*¹⁶ Schopenhauer afirmă că și voința umană are legea ei, pentru că omul face parte din natură. Aceasta este o lege care se poate demonstra foarte riguros, o lege inevitabilă, fără excepții, fermă ca o stâncă și care nu are o cvasi necesitate, ca imperativul categoric, ci o necesitate deplină: aceasta este legea determinismului motivelor, o formă a legii cauzalității, cauzalitatea trecând prin acest intermediar care este cunoașterea. *Este singura lege pe care o putem atribui, în virtutea unei demonstrații, voinței umane, căreia ea i se supune prin propria natură*, concluzionează filosoful raționalist.¹⁷

După ce a admis astfel, fără prea multă dificultate, legea morală ca pe o realitate dată și incontestabilă, Kant procedează la fel și în ce privește datoria, noțiune înrudită cu precedentă. Fără să o supună la un examen prea dificil, el o acceptă ca pe o noțiune esențială în etică. Față de aceasta protestează Schopenhauer, spunând că acest concept, cu toți vecinii săi, este împrumutat în sensul lui absolut, ca lege, necesitate morală și altele, din morala teologică, și nu apare decât ca un străin în morala fizică, până când i se va găsi o justificare valabilă, fie în esența naturii umane, fie în cea a lumii obiective. Originea acestui termen și a vecinilor săi, în opinia sa este una singură, și anume Decalogul. Schopenhauer subliniază că, fără să o știe, caracterul esențial al

¹⁴ Immanuel Kant, *Critica rațiunii practice*, București, Univers Enciclopedic Gold, 2010, p. 288.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Arthur Schopenhauer, *Fundamentele moralei*, traducere de Tudor Reu, Filipești de Târg – Prahova, Editura Antet, 2000, p. 19.

¹⁷ *Ibidem*, p. 20.

moralei teologilor este de a porunci, în același fel în care, morala filozofică a luat forma preceptelor, a unei teorii a datoriiilor.

Observăm, așadar, că în percepția raționaliștilor o necesitate morală nu are nici sens, nici valoare decât prin raportul său cu amenințarea unei pedepse sau cu promisiunea unei recompense. Argumentul acestora se fundamentează pe faptul că o necesitate morală fiind, subordonată unei condiții, unei pedepse, sau unei recompense este, în mod esențial și inevitabil, ipotetică și niciodată categorică. Suprimați în gând aceste condiții și ideea necesității rămâne goală de sens. Aceștia concluzionează că *este evident că necesitatea morală condiționată nu este demnă de a fi folosită ca o noțiune pe care să se sprijine morala, pentru ca orice lucru înfăptuit în vederea unei recompense sau a unei pedepse este, evident, un lucru egoist, fără nici o valoare morala*.¹⁸

În concepția filosofului român Andrei Pleșu, legea morală nu se naște din confruntarea statică a omului individual cu *imperativul categoric* al ordinii supreme. E nevoie ca ordinea supremă să intre în mișcare, să producă, prin alunecarea ei peste lume, un *spațiu elastic*, față de care legea să se comporte simultan ca *axă* și ca *hotar limitativ*: acesta e *spațiul* dezbaterei etice. La fel de important este resimțirea eticului ca pe o întindere în care să te poți înscrie printr-o liberă evoluție. Legea morală e teritoriul în cuprinsul căruia omul încearcă să se adapteze la absolut, într-un efort simetric cu tentativa absolutului de a se adapta la umanitate.¹⁹ În aceste condiții *Legea morală* nu poate fi o soluție generică, dată ca atare și preluabilă ca atare în configurația specifică a oricărei existențe individuale. Ea trebuie să fie, dimpotrivă, *spațiul de*

rezolvare al fiecărei ecuații individuale în parte, riscând altfel să devină un plat *mod de întrebuințare* pentru o categorie nelimitată de mecanisme. Legea morală e culoarea pe care o capătă absolutul în mediul unui destin individual anumit. E o rezultată mai mult decât o premisă: e operă individuală, o lucrare neobosită a omului, impregnată de personalitatea sa, de drama sa, de traiectoria sa irepetabilă.²⁰ În acest context, legea morală care nu se formulează ca lege a individualului, mai exact ca interpretare individuală a rigorii morale, încetează să mai aparțină unei etici a locuirii, căzând în mediocritatea pragmatică a unei rudimentare adăpostiri. Adăpostirea e doar un chip al locuirii. E strictul ei necesar. Respectul timorat față de un canon etic neînduplecat reușește să ferească conștiința de disoluție morală gravă, tot astfel cum așezarea sălbaticului sub arcada unei peșteri îl protejează de impactul direct al furtunii. Prin acest mecanism al gândirii, Pleșu afirmă că majoritatea sistemelor morale nu reușesc, din păcate, mai mult decât să-l pună pe om la adăpost față de vacarmul său lăuntric și față de convențiile cetății. Deosebirea fundamentală

¹⁸ *Ibidem*, p. 23.

¹⁹ Andrei Pleșu, *Minima moralia: elemente pentru o etică a intervalului*, București, Editura Hmanitas, 2008, p. 25.

²⁰ *Ibidem*, p. 26.

dintre *adăpostire* și *locuire* se reduce, până la urmă, la faptul că cea dintâi poate fi concepută ca o *imitatio* a naturii, în vreme ce a doua aduce în spațiul naturii ceva nou. *Adăpostirea* potențează ingenios un *deja dat*: coroana deasă a unui copac, concavitățile unui perete stâncos, denivelările unei pajiști. *Locuirea* e radicalmente creatoare: ea se eliberează de datul conjunctural până la a-i impune legea ei proprie, distinctă de imanența *terenului*. Tot astfel, *legea morală vine în lume cu o nouitate care nu poate fi obținută inductiv, din chiar elementele constitutive ale lumii. Ea colaborează cu lumea, dar în numele unui postulat care o transcende.*²¹ Legea morală trebuie să exprime destinul individual, neavând sens ca formulă vidă, ca obligație abstractă, impusă nediferențiat tuturor, dar, în același timp, aspirația etică a individului uman nu se poate înscrie în economia confuză a cotidianului, ci numai în zona de elecțiune a unei ordini derivate din ipoteza absolutului.

Concluzia filosofului contemporan asociază legea morală creștină cu gândirea pe de o parte profundă, pe de altă parte abstractă a raționaliștilor. Astfel, legea morală este rezultatul unei întâlniri: întâlnire a *cazului* individual cu arhetipurile comportamentale ale spiritului universal. *Legea morală e urma lăsată pe pământ de pasul cuiva care umblă în conformitate cu un reper sideral. S-ar spune, parafrazând o formulă celebră, că legea morală e goală fără omul individual, dar individul uman e orb fără intuiția unei ordini trans-individuale.*²²

Argumentul moral pornește de la recunoașterea faptului că există legi morale absolute, independente de comunitatea umană. Conform argumentului moral, esența morală a omului este o dovadă a existenței lui Dumnezeu.

Legea morală este prescriptivă și odată încălcată, atrage după sine regretul sau părerea de rău, ceea ce arată că legea morală este înscrisă în conștiința noastră. Legea morală absolută presupune existența unui Legiuitor moral absolut, Dumnezeu. Teologia latină și anume la Sfântul Toma din Aquino, ocupă un loc special în istoria argumentului moral. Pentru Toma, la fel ca pentru orice reprezentant al metafizicii creștine a ființei, binele suprem și ființarea supremă coincid. Se poate concepe astfel un argument pentru existența lui Dumnezeu, prin gradele de bunătate. Principiul spune că se poate vorbi despre grade de bunătate doar în raport cu un maxim. Urmează de aici că există un bine absolut, care este Dumnezeu.²³

Bazele argumentului moral au fost puse în antichitate. Importante sunt din acest punct de vedere conceptul stoic de logos universal, din care fac parte atât logosul uman cât și legea morală. Fericitul Augustin *creștinează* conceptul stoic de logos universal și astfel sunt puse bazele argumentului moral în teologia creștină. Sintetizând, poate fi afirmat că diferitele variante ale *argumentului moral* se bazează pe principiul că Dumnezeu este confirmat în fiecare

²¹ *Ibidem*, p. 28.

²² *Ibidem*, p. 30.

²³ Battista Mondin, *Sistemul filosofic al lui Toma de Aquino. Pentru o lectură actuală a filosofiei tomiste*, Târgu-Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2006, p. 185.

om prin efectul legii morale universale.²⁴ Argumentul moral are la bază realitatea morală, mai precis ideea că există o ordine morală obligatorie, absolută. Apoi, pentru ca argumentul moral să poată fi formulat, este necesar ca omului să i se atribuie capacitatea de a cunoaște legea morală.

Alternativa sceptico-rațională ne invită să parcurgem o serie de gânditori care au susținut că existența lui Dumnezeu ține de domeniul credinței și nu al rațiunii. De exemplu, Kierkegaard definește credința și relația cu Dumnezeu prin intermediul conceptelor de paradox și absurd, ceea ce scoate fără îndoială rațiunea din discuție, dar nu are legătură nici cu impresionabilitatea sentimentelor. Norman Geisler observă că *majoritatea oamenilor nu trăiesc prin salturi în absurd ale credinței*²⁵. Autorul *Filozofiei religiei* mai atrage apoi atenția asupra faptului că dacă oamenii nu sunt convingși de argumentele în favoarea existenței lui Dumnezeu, aceasta nu înseamnă neapărat că argumentele sunt defectuoase.

Jean Paul Sartre în *Existențialismul este un umanism* argumentează că tocmai inexistența lui Dumnezeu – ateismul – este o bază pentru afirmația că omul nu are o esență predeterminată, că în cazul său existența precede esența.²⁶ Ateiștii pornesc argumentarea de la existența răului (există exemple de suferință a unor nevinovați). Un Dumnezeu așa cum îl concep teiștii nu ar permite suferința unor nevinovați. Astfel, în concepția ateștilor nu există un Dumnezeu așa cum îl concep teiștii. Unii afirmă că consideră că orice concepție în sprijinul căreia nu se pot aduce argumente plauzibile este practic, deși nu logic, imposibilă. În sprijinul teiștilor Geisler, enumeră dintre contraargumentele aduse de teiști două: o suferință inocentă nu este același lucru cu o suferință nerăscumpărată; nu există suferință inocentă.

Experiența religioasă arată că oamenii au nevoie de Dumnezeu, iar rațiunea poate fi de folos, dându-le oamenilor asigurarea că există un Dumnezeu care să le satisfacă această nevoie.

Legea morală nu poate fi o simplă fantezie. Legea are un fel de obligativitate, care nu ne permite să ne debarasăm de ea, chiar dacă din punct de vedere psihologic aceasta ar fi de dorit. Ea este receptată la nivel subiectiv ca și cum ar fi imprimată din exterior. Omul Hristos este cheia înțelegerii acestei legi morale în perspectiva creștinismului și omul singur este temelia acestei legi în gândirea majorității filosofilor. Prescriptivitatea legii morale este o informație interioară omului și, în același timp, exterioară, de deasupra de el. Sursa acestei legi morale trebuie să fie analogă omului – adică o minte, o inteligență – și nu poate fi o parte a naturii. Această inteligență nu poate fi o parte a universului vizibil deoarece întreține cu ea o relație asemănătoare cu cea dintre arhitect și opera sa.

²⁴ Florea Lucaci, *Problema-Iov*, în: *Propoziții biblice. Interpretări logico-filosofice*, Cluj-Napoca, Eikon, 2005, p. 7.

²⁵ Norman L. Geisler, *Filozofia religiei*, Oradea, Cartea Creștină, 1999, p. 103.

²⁶ Jean-Paul Sartre, *L'Existentialisme est un humanisme*, Paris, Gallimard, 1996, p. 34-35.